

ASSAJOS I ESTUDIS II

El meu Jordi Monés i Pujol-Busquets
(1928-2020)

My Jordi Monés i Pujol-Busquets
(1928-2020)

Conrad Vilanou i Torrano
cvilanou@ub.edu
Universitat de Barcelona

Data de recepció de l'original: 22-06-2023

Data d'acceptació: 05-12-2023

RESUM

Aquest text correspon a l'elogi que l'autor va fer de Jordi Monés i Pujol-Busquets (1928-2020), que va dinamitzar i renovar els estudis d'història de l'educació a Catalunya a partir dels anys seixanta del segle xx. De formació autodidacta i amb una sòlida preparació en el camp de l'enginyeria, es va interessar per les qüestions humanes i socials, especialment per la història de l'educació que, a través dels seus estudis i treballs, va esdevenir història social de l'educació. A més, en encunyar l'expressió «pensament escolar», es pot considerar que la seva aportació epistemològica i metodològica cavalca entre la història conceptual i la història social, per la qual cosa va obrir un nou horitzó per a la investigació històrica i educativa.

PARAULES CLAU: *Jordi Monés Pujol-Busquets, història de l'educació, pensament escolar, pedagogia, Catalunya.*

ABSTRACT

This text corresponds to the author's praise of Jordi Monés i Pujol-Busquets (1928-2020) who energized and renewed the studies of the history of education in Catalonia from the sixties of the twentieth century. Self-taught and with a solid preparation in the field of engineering, he became interested in human and social issues, especially in the history of education, which, through his studies and works, became the social history of education. Furthermore, by coining the expression «school thought», his epistemological and methodological contribution can be considered to be somewhere between conceptual history and social history, opening up a new horizon for historical-educational.

KEYWORDS: *Jordi Monés Pujol-Busquets, history of education, school thinking, pedagogy, Catalonia.*

RESUMEN

Este texto corresponde al elogio que el autor hizo de Jordi Monés i Pujol-Busquets (1928-2020), que dinamizó y renovó los estudios de historia de la educación en Cataluña a partir de los años sesenta del siglo xx. De formación autodidacta y con una sólida preparación en el campo de la ingeniería, se interesó por las cuestiones humanas y sociales, especialmente por la historia de la educación que, a través de sus estudios y trabajos, se convirtió en historia social de la educación. Además, al acuñar la expresión «pensamiento escolar», se puede considerar que su aportación epistemológica y metodológica cabalga entre la historia conceptual y la historia social, por lo que abrió un nuevo horizonte para la investigación historicoeducativa.

PALABRAS CLAVE: *Jordi Monés Pujol-Busquets, historia de la educación, pensamiento escolar, pedagogía, Catalunya*

El discurs que es presenta a continuació va tenir lloc el dimecres dia 23 de novembre de 2022, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, amb motiu de l'acte d'homenatge i la concessió del primer premi Jordi Monés i Pujol-Busquets per part de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest acte, que va ser presen-

tat pel seu president, el professor Joan Soler Mata, es va inscriure en el marc de les XXV Jornades d'Història de l'Educació (23-25 de novembre de 2022), organitzades conjuntament pel Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social (GREPPS) de la Universitat de Barcelona i la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, i dedicades al tema de «L'atracció pedagògica vers la mar durant el segle XX».

Discurs

D'entrada, vull agrair al professor Joan Soler i Mata, president de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, la seva atenció i amabilitat en convidar-me a participar en aquest acte en record i homenatge de Jordi Monés i Pujol Busquets (1928-2020) en ocasió del lliurement del primer premi que porta el seu nom. I això més encara si es té en compte que en els darrers anys els meus interessos s'han dirigit cap al pensament pedagògic, una temàtica que ha trobat una bona acollida entre els membres de la Societat Catalana de Filosofia, fins el punt de presidir actualment aquesta filial de l'Institut d'Estudis Catalana, fundada ara tot just fa un segle, el disset de gener de 1923, i que per tant constitueix la més antiga de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC.

Gràcies, amic Joan, per la teva confiança i disculpes a l'auditori pel meu atreviment i gosadia, especialment a la família, la Teresa Giné, esposa d'en Jordi, a la qual va conèixer quan ell feia de professor de català al Centre Excursionista de Badalona, al començament dels anys seixanta, i amb qui es va casar el trenta-u de març de 1964, i a la seva filla Kàtia, nascuda poc després. Amb altres paraules: En Jordi Monés i la Teresa van portar una vida plegats de més de cinquanta anys, cinquanta-sis si no estic errat, per la qual cosa elles –la Teresa i la Kàtia– són les que millor coneixen la trajectòria personal, professional, i, fins i tot, intel·lectual del nostre homenatjat. No debades, el llibre *Educació, país, llengua*, publicat el febrer de 2018, porta la següent dedicatòria de l'autor, del Jordi Monés i Pujol-Busquets:

«Agraeixo a la meva esposa, M. Teresa Giné, el seu suport a la meva trajectòria durant tots els anys que hem compartit junts. I a la meva filla Kàtia, el seu inestimable ajut per poder dur a terme aquest llibre».¹

¹ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Educació, país, llengua*. Banyoles: Nautilus Comunicació i Cultura, 2018.

En veritat, fa la sensació que dues de les darreres obres del Jordi Monés com són *Els meus records (1928-2012)*, apareguda el 2015, i l'esmentada *Educació, país, llengua* (2018) no haguessin estat possible sense la participació i col·laboració d'elles dues, de la Teresa, dona de caràcter, una de les fundadores de l'escola Gitanjali de Badalona que va iniciar la seva singladura el 1962 sota l'empara de Rabindranath Tagore, el poeta-educador nascut a Calcuta i premi Nobel de Literatura (1913), i la Kàtia, el nom de la qual em remet a la novel·la de Lleó Tolstoi, un autor cabdal en el pensament i la pedagogia universal, un fill tardívol del naturalisme romàntic, seguidor de Rousseau en la seva escola d'Iàsnaia Poliana (*Clar en el bosc*), amant de la pau i enemic de la guerra (avui que els canons ressonen a la vella Europa en el conflicte entre Ucraïna i la Federació russa paga la pena recordar-ho). Però mentre Tolstoi va abandonar la seva llar familiar i va morir en una estació de ferrocarril, un moment estel·lar de la història de la humanitat segons Stefan Zweig, Jordi Monés va gaudir d'allò que havia sembrat: de l'escalf d'una família que el va acomboiar sempre i arreu fins al darrer alè de la seva existència. De fet, quan trucaves en els darrers mesos de la seva vida, la Teresa era qui et donava no només la benvinguda sinó la que et deia en quin estat de salut es trobava en Jordi. Per tant, el meu tribut a la seva memòria no pot tenir la proximitat d'elles dues –de la Teresa i de la Kàtia–, ni tampoc el seu coneixement, per bé que sorgeix des del meu afecte més pregó i des del meu reconeixement intel·lectual més profund. Al cap i a la fi, ell fou un mestre en el sentit complet de la paraula i va exercir el seu magisteri amb una humilitat digne d'encomi.

En conseqüència, i de la mateixa manera que Josep Pijoan va dedicar un parell de llibres a Joan Maragall i Francisco Giner de los Ríos, respectivament, amb el títol de «el meu», també recorro a aquest recurs per tal de referir-me a Jordi Monés i Pujol-Busquets, amb qui vaig tenir el privilegi de col·laborar durant deu anys, entre 1995 i 2005, en la Societat Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, ell com a president i jo com a secretari. No va ser un període fàcil per a la Societat, si tenim en compte que a la tardor de 1995, en el moment de la celebració de les xii Jornades d'Història de l'Educació que van tenir lloc a la Universitat Autònoma de Barcelona, al final del mes d'octubre, en una assemblea de la Societat es va oficialitzar una nova junta que havia d'afrontar un repte majúscul, atès que els números eren negatius, fins arribar a un dèficit de dos milions de pessetes. La liquidació d'aquell deute va ser un objectiu prioritari d'aquella Junta, presidida pel Jordi Monés, que poc després va significar un requisit ineludible per tal de poder incorporar-se com a filial a l'Institut d'Estudis Catalans que no acceptava números vermells.

En aquest punt, haig de recordar la Montserrat Fortuny, membre de la Societat i llavors directora del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, i avui lamentablement traspassada, per la seva ajuda i suport en aquella tasca de reactivar la societat i, al seu torn, poder liquidar el deute, una acció que va comptar amb el suport del bon amic Ramon Tarrós com a tresorer. Tots tres –en Jordi, en Ramon i jo mateix– vam portar a terme una política d'austeritat extrema, sense interrompre l'activitat de la Societat, un petit miracle que tal vegada considero que no ha estat suficientment reconegut.

Aquests dies que té lloc la XXV edició de les Jornades paga la pena recordar aquell esforç de la Junta presidida pel Jordi Monés (de fet ja havia estat al front del Centre Excursionista de Badalona i de les Joventuts Musicals de la mateixa ciutat) pel seu bon fer i el seu capteniment que va fer possible que amb menys d'un centenar de socis i en uns pocs exercicis econòmics es pogués remuntar una precària situació financera i facilitar, fins i tot, la sortida a l'estranger, al Congrés de la *International Standing Conference for the History of Education* (Birmingham, 2001), a dues sòcies, per tal que la Societat recuperés la presència internacional, que va tenir des del primer moment de la ISCHE, quan es va reunir per primera vegada a Lovaina el 1979, i a la qual va assistir el Jordi, acompanyat del professor Pere Solà. A la llarga, ambdós –el Jordi i el Pere– van ser els promotors del Congrés d'aquest organisme internacional que es va reunir el 1992 a la Universitat Autònoma, en ocasió dels Jocs Olímpics de Barcelona, i que va estar dedicat a la història de l'educació física i de l'activitat esportiva, un tema gens menor, i que va interessar al Jordi des de ben aviat en col·laborar amb la revista *Verd i Negre*, del Joventut de Badalona, en preocupar-se per l'esport escolar.

No per atzar, Jordi Monés sempre va tenir present una visió cosmopolita del món, tal com es desprèn dels seus viatges a l'estranger, de manera que va ser present en moltes edicions de la ISCHE, especialment en les primeres convocatòries que van tenir lloc a partir de 1979 a Lovaina, i continuaren a Polònia (1980), França (1981), Hongria (1982), Alemanya (1983), Oxford (1984), etc., fins a la darrera convocatòria a la qual va assistir que, llevat d'error o omisió, va ser la de Ginebra (2004), i de la qual va retornar un xic decebut pel que havia vist a Suïssa, fora del marc de la Unió Europea. I això sense comptar els seus viatges de joventut (París, 1957; Itàlia, 1960, l'any dels Jocs Olímpics de Roma) i, especialment, el que el va portar a Tunísia en un intent frustrat de conèixer d'a prop el que succeïa a Algèria després de la independència de 1962, un periple que com ell mateix reconeix va representar

una mena de catarsi. I a això cal afegir els viatges de maduresa a l'Europa de l'Est, a Hongria i Txecoslovàquia el 1973, on va comprovar la burocràcia dels règims comunistes en primera persona, i així no va caure en l'exaltació del sistema soviètic com si fos una panacea d'abast mundial. No acaba aquí la cosa, perquè Austràlia també va ser una destinació dels seus periples pel món, i, igualment, els països musulmans (Jordània, Egipte, Líbia, Algèria, Marroc i Turquia), uns itineraris que li van permetre adonar-se de les limitacions de l'eurocentrisme. És clar que la seva formació dels anys escolars i acadèmics a la Universitat Industrial, es van completar amb els seus viatges, en una mena d'anys de pelegrinatge que van perdurar durant molts anys i que van servir per les seves observacions, cosa lògica si tenim en compte la seva visió internacionalista de l'educació, com confirma que s'iniciés en el camp de la sociologia de l'educació per passar més tard a la història de l'educació.

Vist així, els seus anys de pelegrinatge –com els que va seguir el *Meister* de Goethe– van refermar una formació enciclopèdica, que combinava les arts mecàniques –és a dir, les enginyeries tèxtil i química que havia estudiat– i les arts liberals que el van captivar des de ben jove. Segons va declarar en algun moment, no es va sentir capaç de matricular-se l'any 1945, quan tenia disset anys, a la Facultat de Filosofia i Lletres, no només per la foscor intel·lectual d'aquells anys, sinó també perquè la perspectiva de dedicar-se a l'ensenyament mitjà no satisfia les seves expectatives.

No sembla gaire arriscat suggerir que posseïa interessos intel·lectuals que abastaven tots els camps del coneixement, sobretot els de la creativitat humana, ja fos la literària (poesia, especialment però sense bandejar la novel·la i el teatre), cinematogràfica, fotogràfica, musical, i tot això, sense oblidar la defensa de la llengua i de la cultura catalana, i el seu afany per la història després de la maltempsada del franquisme, la qual cosa el va obligar a retrocedir fins a les darreries de l'Antic Règim o, si es vol, fins a la Il·lustració per tal de poder fixar un procés de llarga duració pel que fa a l'educació i, particularment, sobre el pensament escolar.

A grans trets, podem considerar que la seva va ser una opció culturalista, per tal que Catalunya recuperés la identitat que havia perdut el 1939, una via –la cultural– que el va portar a desconfiar de la política de partits, que també va conèixer des de dins, quan per exemple va freqüentar algunes reunions de l'Assemblea de Catalunya. Això no vol dir que renunciés a la política, sinó més aviat que la va entendre en sentit global, que afectava a tot un país com Catalunya, l'abast de la qual s'imposava a les lluites partidistes. No pot sobtar, doncs, que a meitat dels anys seixanta, el 1966, publicqués el llibre *Problemes*

polítics de l'ensenyament, un treball que va presentar sense èxit al Premi Balmanya de l'any 1964 i que va guanyar l'Octavi Fullat, amb *Reflexions sobre l'educació*, una mena d'alter ego del mateix Jordi.² D'alguna manera, les seves respectives vides poden ser vistes com a paral·leles, tot i que les seves trajectòries són ben diverses. En tot cas, poc després que aquells *Problemes polítics de l'ensenyament* veiessin la llum, també es va publicar el seu segon llibre, *La enseñanza, problema político*, amb títol similar però amb contingut diferent, la qual cosa va dificultar la seva circulació en suposar als lectors que es tractava d'una versió en castellà de la primera obra, cosa que no era ben bé així en fornir un altre llibre.³

Altrament, podem remarcar que la seva cultura a més de cosmopolita era comparativa, cosa que es desprèn del fet que quedés sobtat de ben jove pels treballs del crític Ramon Esquerra, mort el front el 1938, i un dels pioners de la literatura comparada a casa nostra. No debades, la seva afecció per l'educació va venir del fet que seu amic Albert Ballesteros li passés al final de la dècada dels anys cinquanta tot un seguit de materials que havia demanat a la UNESCO, amb seu a París. Si en un primer moment es va dedicar a la sociologia de l'educació, més tard es va orientar cap el camp de la història de l'educació, arrel de la seva participació en el Congrés de Cultura Catalana clandestí, celebrat als escolapis de Sant Antoni el 1963, en què va presentar el seu primer treball en aquest àmbit, titulat *Història de l'Ensenyament primari 1900-1950*, a redós del qual es va iniciar un seminari en què van participar –entre altres– la Carme Serrallonga, a la qual em tornaré a referir més endavant, i en Lluís Casassas i Simó, geògraf deixeble de Pau Vila.

Durant aquells anys que vam col·laborar plegats, entre 1995 i 2005, vaig parlar sovint, personalment i telefònica amb Jordi Monés que vaig conèixer molts anys abans a l'Ateneu Barcelonès, en un debat aferrissat que va mantenir amb el Sr. Adrián Herranz, responsable llavors de l'Arxiu de la Universitat de Barcelona, ambdós a la platea de la institució del carrer de la Canuda. És més que probable que fos en un dels primers actes públics en què van participar membres del Seminari d'Història de l'Ensenyament, que el Jordi va promoure amb altres joves elements com l'esmentat Pere Solà, l'Esteve Oroval, la Mariona Ribalta, el Jaume Carbonell, en Josep González-Agàpito, l'Enriqueta Fontquerni i altres més. Com és ben sabut, aquell Seminari va organitzar les

² MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Problemes polítics de l'ensenyament*. Barcelona: Nova Terra, 1965.

³ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *La enseñanza, problema político*. Barcelona: Nova Terra, 1967.

primeres quatre edicions de les Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, l'inicial de les quals va tenir lloc el 1977 a la Fundació Miró de Barcelona. Des de l'any 1982, edició que va tenir lloc a Vic gràcies al suport de l'escola de mestres Jaume Balmes, van ser convocades per la Societat d'Història de l'educació dels Països de Llengua Catalana, sorgida llavors a iniciativa de Jordi Monés i Pere Solà, sota la presidència del Sr. Frederic Godàs i Vila, fill de Frederic Godàs i Legido, tota una nissaga d'educadors lleidatans vinculats al Liceu Escolar, que va patir com és conegut la barbàrie franquista.⁴ No debades, un bombardeig franquista –que en un principi no estava destinat a Lleida, sinó que estava previst que bombardegés Reus, ciutat que l'aviació feixista va trobar tapada pels núvols– va llençar les bombes sobre la capital del Segrià el dos de novembre de 1937, on van morir quaranta-vuit infants i diversos professors.

Doncs bé, en el debat posterior a aquell acte de l'Ateneu, quan es va produir aquella confrontació dialèctica, Jordi Monés va donar mostres del seu bon fer: respectuós i educat, utilitzant sempre la llengua catalana enfront del castellà del seu interlocutor, documentat i precís en les argumentacions, sense perdre mai les bones formes. Endemés, com a bon esperit mediterrani, una conca espiritual segons Gaziel, sempre va cultivar l'amistat i el diàleg, sense presses, amb una vocació socràtica enllà d'interessos personals perquè per ell el temps era una qüestió antropològica, dúctil si es vol, com els rellotges de Dalí, i mai rígida i cronomètrica.

En efecte, sabies quan començava una conversa amb el Jordi, però mai quan s'acabava, perquè transmetia les seves vivències i experiències d'una manera càlida, propera i humana, amb voluntat didàctica, tal com corresponia a la seva saviesa, però sempre d'una manera afable i gens abassegadora, en sintonia amb algú que cultivava l'amicícia sense cap mena d'interès utilitari. De les tres amistats que comenta Aristòtil, la plaent, la utilitària i la virtuosa, no hi ha dubte que en Jordi Monés cultivava aquesta última, la que no busca res a canvi, sempre mogut per la generositat i l'altruisme. Una mostra del que diem, la vam poder comprovar el vint-i-sis de maig de l'any 2000, en l'homenatge que li van tributar els amics, col·legues i familiars al restaurant castell de Godmar de Badalona, al qual vaig assistir acompanyat pel bon amic Ramon Tarrós.

⁴ GODÀS BASTIDA, FRANCESC. *Del Liceu Escolar a l'exili. Els Godàs i Vila, una família lleidatana*. Lleida: Pagès editors, 2019.

Un altre reconeixement, i en aquest cas universitari, va ser l'encàrrec que va rebre per commemorar el centenari del primer Congrés universitari català, que havia tingut lloc l'any 1903. En motiu d'aquell centenari, Jordi Monés va tenir el paper principal, acompanyat per Joaquim Molas, el rector de la Universitat de Barcelona, Joan Togores, el president de la Generalitat, Jordi Pujol, i el conseller d'universitats, Andreu Mas-Collell. Per commemorar tal efemèrides va dictar la conferència «El Congrés de 1903» el trenta-u de gener de 2003 al Paraninfo de la Universitat de Barcelona que es va publicar en el núm. 5 de la revista *Educació i Història*, exemplar que es va dedicar a la seva obra i que recull un seguit de treballs, amb un aplec bibliogràfic elaborat pel professor Àngel C. Moreu.

El nombre d'homenatges que li van oferir són molts més dels que acabo d'esmentar, com el que va tenir lloc a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, el dimarts vint-i-cinc d'octubre de 2011 a redós de la publicació del llibre *La pedagogia catalana del segle XX: els seus referents*.⁵ Tampoc voldria deixar de banda el que va rebre a la seva ciutat, a Badalona, el dijous vint-i-set d'octubre de 2016, a la sala de plens de l'Ajuntament, organitzat per Òmnium i la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, amb parlaments de Pere Solà i Joandomènec Ros, president de l'IEC en aquell moment. Queda clar, doncs, que Jordi Monés va ser profeta a casa seva, tot i que a partir de 1979 la seva participació en l'entrellat associatiu badaloní va minvar en favor de la història de l'educació, com ell mateix reconeix en les seves memòries.

Cinc anys després, un altre vint-i-set d'octubre, ara el de 2021, i un cop traspasat el vint-i-set de març de 2020 en plena pandèmia, quan feia pocs dies que li havien atorgat la Creu de Sant Jordi, va rebre un nou homenatge al Museu de Badalona, que va ser conduït per la seva filla Kàtia i en què van participar amics i companys i, en nom de la Societat d'Història de l'Educació, va intervenir el professor Joan Soler Mata amb un esplèndid parlament ple de matisos que va completar la notícia que, en el seu moment, va donar del seu traspass.⁶

De tot això es dedueix que Jordi Monés –tot estirant Josep Pla quan es referia a Rafel Puget– va ser «un senyor de Badalona», sempre a l'ombra d'altres badalonins com Pompeu Fabra o Amàlia Tineo, bona amiga de Salvador

⁵ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *La pedagogia catalana del segle XX: els seus referents*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011.

⁶ SOLER MATA, Joan. «Jordi Monés i Pujol-Busquets (1928-2010): del autodidactisme a la renovació de la Història de la Educació», *Historia de la Educación. Revista interuniversitaria*, nº 39, 2020, p. 515-518.

Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Es pot afegir que l'Amàlia Tineo va ser la primera dona que es va doctorar en Filosofia a la Universitat de Barcelona, sota la direcció de Joaquim Xirau, amb una tesi sobre la fenomenologia de Husserl, la qual cosa el va posar en antecedents sobre el que representava no només el club Xirau en la cultura catalana amb el rerefons de les disputes entre la FUE, on militaven els xirauistes, i la FNEC, que va representar la irrupció del sindicalisme estudiantil de signe catalanista en els anys de la Segona República, sinó també el que va significar el paper de la Institución Libre de Enseñanza en la renovació pedagògica de l'estat espanyol.⁷ A més, Xirau es va preocupar per la història de l'educació amb el llibre *Manuel B. Cossío y la educación en España*, aparegut inicialment a Mèxic durant l'exili (1945) i reeditat a Barcelona el 1969.⁸

A banda del que diem, en Jordi Monés va observar un tremp esportiu en el sentit que vivia el món intel·lectual amb un esperit de «joc net», lluny de les mesquineses universitàries, un autèntic cavaller que sempre va mantenir les seves conviccions i posicions sense menystenir res, ni menysprear ningú, sempre partidari de la concòrdia. Tot i que no va excel·lir en el món de l'esport, probablement com ell mateix reconeix per les seves condicions físiques i la delicada salut en alguns moments de la seva vida, va ser un bon afeccionat al bàsquet i al futbol, a la Penya sorgida el 1930 (recordem que estava dedicada a l'Spirit de Saint Louis, el nom de l'avió amb què Lindbergh el 1927 va travessar l'Atlàntic) i a l'equip escapolat de futbol de la ciutat que entre 1947 i 1952 va militar a la Segona Divisió. Amb tot, Jordi Monés va ser un jugador destacable de ping-pong, com ell mateix deia, no acceptant l'expressió «tennis de taula». Sigui com sigui, el ping-pong és probable que sorgís en els menjadors dels col·legis britànics d'elit, cosa que ens porta a destacar el sentit cavalleresc de Jordi Monés, de «gentleman», que sempre i en tot lloc va mostrar, un *fair-play* sense parió, atesa la seva discreció lluny de les arrogàncies que sovint es donen en el món acadèmic, perquè va ser una persona senzilla que mai es va donar a l'esnobisme, ni al «divisme», ni tampoc es va moure per beneficis prosaics, i encara menys per protagonismes vanitosos.

La seva manera de fer em recordava, segons comenta Joaquim Xirau, el que feia Antonio Machado quan residia a la torre Castanyer del passeig de la Bonanova de Barcelona, en el sentit que no parlava malament de ningú,

⁷ POMÉS, Jordi. «La Universitat de la “concòrdia” (1928-1936). Joaquim Xirau, el seu club de deixebles i la Federació Universitària Escolar (FUE) catalana», *Temps d'Educació*, 60 (2021), p. 193-228.

⁸ XIRAU, Joaquín. *Manuel B. Cossío y la educación en España*. Barcelona: Ariel, 1969.

per afegir tot seguit de qualsevol que era una bona persona. Quelcom similar observava Jordi Monés, amb el seu tarannà afable i respectuós. Una lliçó d'humilitat, que molts –començant per mi mateix– hauríem d'haver après gràcies al seu exemple. En aquest punt, ve a tomb que quan en algun moment li vaig recordar l'anècdota de Machado, segons explica Xirau, ell em va comentar que la seva esposa, la Teresa, havia viscut justament en aquella torre i que de ben menuda havia estat als braços de l'insigne poeta que va marxar a l'exili, la nit del vint-i-tres de gener de 1939, per una «senda clara», com havia fet el 1915 Francisco Giner de los Ríos quan va morir. Endemés, ell sempre va reconèixer el paper de la Institución Libre de Enseñanza en la renovació pedagògica catalana, probablement per influència de l'Amàlia Tineo, i així valorava l'aportació de Giner i de Cossío a la nostra història, aspecte que va defensar públicament de manera elegant en aquesta mateixa casa, en motiu de la lliçó inaugural de la Societat Catalana de Pedagogia, corresponent al curs 2007-2008, dictada l'1 d'octubre de 2007, amb el títol de «Cent anys de l'IEC, cent anys de Pedagogia», davant de l'enuig d'algun membre numerari que anava negant-t'ho amb el cap a mesura que ell parlava. Tinc la imatge ben gravada d'aquell fet, que palesa altra volta la seva grandesa d'ànims, la seva magnanimitat, davant d'aquella impertinència.

Ara bé, no només en aquell episodi, sinó manta vegades, Jordi Monés va donar compte i raó del seu tarannà intel·lectual: un historiador documentat i informat, estudiós i rigorós, sense cap «a priori», ni prejudicis de manera que, fins i tot, era capaç de rectificar d'opinió, una circumstància que palesa una ment oberta. Ell, una persona molt ben formada, amb una curiositat i creativitat enormes, i per consegüent amb moltes intuïcions, participava de les condicions dialògiques que Gadamer posa en la conversa per tal que sigui fructífera: l'altre pot tenir raó. I aquí vull recordar un fet ben especial. Al Jordi li va passar quelcom semblant al que li va succeir a la Carme Serrallonga, nascuda el 1909 i companya en aquell seminari endegat el 1963 sobre l'ensenyament, atès que davant del paper de l'Alemanya nazi en la nostra Guerra Civil i en la història mundial, es van allunyar mentalment de la cultura germànica. Sense anar més lluny, la Carme Serrallonga es va desprendre de gramàtiques i diccionaris de la llengua alemanya, i així amb el pas del temps es va veure obligada a recuperar-los, per tal de poder portar a terme les traduccions d'obres cabdals com la novel·la d'Alfred Döblin *Berlin Alexanderplatz* (1928). Una situació semblant va viure Jordi Monés, que inicialment no va reparar en la incidència de la pedagogia alemanya a Catalunya, per un cert distanciament respecte el pensament teutó, cosa que més tard va rectificar i així va publicar

un treball sobre «La influència germànica i la pedagogia catalana, 1900-1939» i que va incloure en el llibre *Educació, país, llengua*. N'estava molt content d'aquell estudi, publicat per primera vegada el 2010 quan tenia vuitanta dos anys, un menys dels que Goethe acumulava quan va morir tot demanant llum, més llum. En Jordi, com Goethe, l'home universal, va treballar fins al darrer moment, buscant aquella llum que havia de desentenebrar el nostre passat cultural i pedagògic, no per una simple erudició històrica, sinó per la voluntat de recuperar un passat que esdevenia memòria històrica i, al seu torn, condició de possibilitat per a la Catalunya d'avui i de demà, sense renúncies ni claudicacions.

Al marge d'aquestes anècdotes, que al meu parer esdevenen veritables mostres del tremp personal i intel·lectual de Jordi Monés, puc agregar que durant tot el temps que el vaig tractar va palesar un punt d'estoïcisme que el feia acceptar les coses tal com venien, sense neguits ni esgarips, una actitud que en el seu cas no era sinònim de fatalisme, sinó d'una gran maduresa fruit d'una profunda reflexió sobre el sentit de la vida i el destí humà. Encara que no era una persona religiosa, tot indica que Jordi Monés havia viscut durant la joventut moments místics que el van portar a freqüentar cercles vinculats a l'espiritualitat catòlica. No per atzar, va participar en la primera missa que Carles Cardó va oficiar a Catalunya el 1954, quan va retornar de l'exili a Suïssa on havia acompanyat al bisbe Vidal i Barraquer. Ell mateix reconeix a les memòries que «no m'he manifestat, en cap moment, com a anticlerical».⁹ Així va trencar la tendència de la seva generació, un vessant que vaig poder comprovar en moltes ocasions en el tracte i simpaties que manifestaven mútuament i recíproca el Jordi i el Ramon Tarrós, pare escolapi. En aquest punt, haig de fer un afegitó: va ser Ramon Tarrós qui va proposar la portada del núm. 5 de la revista *Educació i Història*, un número monogràfic dedicat al Jordi, que com és sabut incorpora un retrat de mides considerables del Jordi Monés.

A fi de comptes, fou una persona tolerant i respectuosa, amb una gran riquesa interior, i molt sensible a l'experiència estètica. És més que probable que la influència del pintor Ricard Coll i Serra, mestre de dibuix en els seus anys escolars, el marqués per sempre més i que l'art, en qualsevulla de les seves manifestacions literàries, musicals i plàstiques, captivés el seu univers mental, per la qual cosa tot fa pensar que la seva espiritualitat es canalitzava a través de

⁹ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Els meus records, 1928-2012*. Albacete: Uno, 2015, p. 290,

l'experiència estètica, més encara si tenim en compte que durant molts anys va freqüentar el Palau de la Música, en les sessions matinals dels diumenges, a càrrec de l'Orquestra Ciutat de Barcelona, que va posar en marxa el mestre Eduard Toldrà i va dirigir Antoni Ros Marvà.

No és casual, doncs, que quedés impressionat per la presència del flautista Jean Pierre Rampal a Badalona, tot un esdeveniment artístic de primer ordre. A més, el seu cercle d'amistats era curull d'artistes, i aquí podem esmentar el dibuixant Enric Sió, i sobretot, el pintor Josep Villaubí, i la seva esposa M. Teresa Roca, ambdós vinculats al grup REM, un conjunt d'artistes i intel·lectuals que descontents amb l'art que es feia a Badalona van portar a la ciutat l'avantguarda, i per tant l'abstracció en ple franquisme. No debades, la portada del llibre de les seves memòries reproduïx un quadre de Josep Villaubí que data de 1958, quan Jordi Monés tenia trenta anys.

Si no podem entendre, Goethe sense Weimar, ni Stefan Zweig sense Viena, ni tampoc Sándor Marai sense Budapest ni Giorgio Bassani sense Ferrara, tampoc podem capir el sentit i la personalitat de Jordi Monés sense Badalona, que segons la *Betúlia* de la Maria Aurèlia Capmany, publicada el 1956, apareix com una ciutat un xic trista. Jordi Monés tenia ben present el pas de la Maria Aurèlia, que havia finalitzat els estudis de filosofia el curs 1942-43 amb una qualificació excel·lent, pel Col·legi Municipal Isaac Albéniz, que tot i les imposicions del règim, va considerar una mena de oasi escolar, al costat del qual també s'ha de ressaltar l'escola fundada per la mestra Joaquina Minguella, de qui havia estat deixeble a l'Escola Catalana de Badalona i de la qual servava un molt bon record per les seves qualitats pedagògiques.

En realitat, Jordi Monés va voler modernitzar Badalona, i, per extensió Catalunya, i lluitar contra la foscor del franquisme de manera que no va dubtar en formar part del teixit social badaloní, una ciutat que d'una o altra manera té referents intel·lectuals de primer ordre, com el mestre Fabra (la biblioteca del qual va localitzar i catalogar a les golfes del Círcol Catòlic quan era bibliotecari d'aquella institució), juntament amb el material bibliogràfic de l'editorial Proa, en la fundació de la qual havia participat Marcel·lí Antich, promotor també de l'Escola Catalana, a la qual va assistir el Jordi. Entre aquell desgavell de llibres requisats i saquejats, també va trobar el fons procedent de la biblioteca de l'Ateneu Obrer de la ciutat i el que provenia de la seu local d'Esquerra Republicana de Catalunya. Aquella experiència, com la dels seus anys escolars, el van marcar per sempre més.

Els llibres van ser, consegüentment, com Montaigne a la seva torre, els seus companys de viatge, i quan visitaves el domicili familiar del carrer de

la Mercè, de Badalona, hom veia llibres arreu, a totes les dependències, fins i tot en els llocs més inversemblants. A més, ell llegia i comentava les lectures, cosa que avui no passa, perquè el nostre model de productivitat universitària impedeix llegir les obres d'altri, atrafegats com estem en produir sense més, tot pensant en les revistes d'impacte i els quartils, en una inflació que Jordi Monés sortosament desconeixia. Ell representava el món d'ahir, la lentitud de la constància, l'esforç del treball ben fet de manera pacient, lluny de les vel·leïtats accelerades postmodernes, perquè en el fons era un savi que treballava amb la perseverança dels renaixentistes (un veritable artesà) com ara Vives o Erasme i el rigor dels enginyers, de la ciència i tècnica modernes. En aquest sentit, sí que el podem considerar un representant de l'obra ben feta, allò que Eugeni d'Ors –un autor que també el va influir, al costat de Joaquim Xirau i Alexandre Galí– va reclamar com a model pedagògic, lluny de l'espontaneïtat romàntica de Rousseau, enfront del qual va posar el model del ceramista Bernat Palissy que va ser un innovador en la tècnica dels esmalts en el segle XVI.

Al cap i a la fi, ell –com Palissy– va ser un autodidacte que, des del món de la cultura, va passar quan va assolir la maduresa cap el món de l'educació, des del doble prisma de l'ensenyament i de la investigació, un gir copernicà en el seu rumb professional. En realitat, la seva dedicació al món de l'enginyeria, des de la badalonina Bomba Prat fins a Construccions Padrós, va marcar un llarg període iniciat el 1951 i que es va perllongar fins els darrers mesos de 1979, quan enmig de les crisis econòmiques i les reconversions va abandonar el sector industrial i va triar el camí de l'educació, la seva veritable passió. A propòsit d'això, cal tenir en compte que aquesta situació va permetre que a partir de llavors la seva vocació, que no havia tingut prou força en la seva joventut per cursar la llicenciatura en Filosofia i Lletres, coincidís amb la seva professió, una vocació que a més va poder exercir plenament quan es va jubilar el 1993.

Fet i debatut, la seva vida sempre va ser regida per un desig de formar-se en una línia que recorda la tradició centreeuropea de la *Bildung*, aquell ideal que es va donar la vella Europa per a la formació dels seus joves a través de la cultura, en particular la literatura i la música i que, al seu torn, té molt d'autoeducació. Endemés, va tenir la seva pròpia muntanya màgica, tot estrafent Thomas Mann, en el sentit que per recuperar la seva salut va sojornar durant uns mesos de l'any 1959 a Moià on va participar de la vida cultural d'aquella colònia on va trobar persones com la Mariona Goday, filla de l'arquitecte Josep Goday i esposa del pintor Modest Cuixart, que el va introduir en la cultura europea, francesa principalment. De fet, el seu viatge

a París, el 1957, quan tenia vint-i-nou anys va ser il·luminador, sobretot quan va entrar a la llibreria de François Maspero, l'editor d'esquerres francès que va introduir un nou concepte de llibreria, atès que hom podia agafar un llibre i llegir-lo tranquil·lament, cosa impensable a la Catalunya del franquisme. També fou a París, per aquells mateixos anys, quan Octavi Fullat va veure en l'aparador d'una llibreria *L'étrany* o *L'étranger* (1942) de Camus, al qual va dedicar la seva tesi doctoral.

A la llarga, esdeveniments com el maig del 68 i la primavera de Praga d'aquell mateix any van afectar el pensament de Jordi Monés, a través de diverses influències com el freudomarxisme de Wilhelm Reich. En suma, París va ser la porta d'entrada a la modernitat d'aquests dos autors –Monés i Fullat– nascuts ambdós l'any 1928. En realitat, el Jordi Monés estava content per haver nascut com l'Octavi Fullat el mateix any, perquè tot i les seves trajectòries disjunts, ambdós simbolitzen dos aspectes importants de la pedagogia, ja sigui des de la Filosofia i Història de l'Educació, respectivament. Fullat membre numerari de l'Institut, el Jordi Monés sempre al costat de les institucions, culturals i universitàries.

A més, hi ha un altre punt intel·lectual de contacte que no és altre que el llenguatge, perquè tots dos han destacat el paper de viure en un món emparaulat. Escoltem el que Jordi Monés va escriure a les seves memòries:

«Després d'haver crescut sota l'imperi del llenguatge feixista, que vulgues que no es vehiculava a través de la llengua castellana, i encara que les llengües no tinguin culpa de res, genera una certa preocupació que alguns ideòlegs dels anys setanta, amb càrrecs polítics en els darrers anys, propaguessin l'eslògan que el català era la llengua de la burgesia, la llengua que molts d'ells parlaven i parlen, almenys com a llengua familiar».¹⁰

És obvi, doncs, que Monés, com Fullat, que avui sortosament continua publicant llibres com el recent *Qui és?* sobre la divinitat de Jesús, va ser marcat per la Segona República i la Guerra Civil.¹¹ Cert, fa la impressió que Jordi Monés va quedar afectat per una escolaritat perduda el 1939, com Fullat –una mena de company de generació– va ser colpit pels tres anys passats al camp, en una infància salvatgina a Alforja, en el mas familiar, durant la guerra civil. En

¹⁰ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Els meus records, 1928-2012, op. cit.*, p. 292.

¹¹ FULLAT, Octavi. *Qui és?: Pròleg d'Ana Pagès, epíleg de Conrad Vilanou*. Alforja: Ateneu Cultural Josep Taverna, 2002.

el cas de Fullat va ser la natura, en el cas de Jordi Monés, l'escola, una mena de paradís que s'havia fet fonedís i que va fer esforços per recuperar quan es va endinsar en la història de l'ensenyament.

Tot em fa pensar que en Jordi Monés va viure sota l'espargell dels seus anys escolars, un fet que va determinar que diversos escriptors cultivessin el gènere de la novel·la escolar (*Erziehungsroman*) que no és ben bé idèntica a la novel·la de formació (*Bildungsroman*). Això vol dir que el nostre protagonista hagués pogut escriure les seves vivències en forma de novel·la, com han fet autors de relleu com Hermann Hesse (*Sota la roda*), Robert Musil (*Les tribulacions del jove Törless*), Fred Uhlman (*L'amic retrobat*), Ernst Jünger (*Venjança tardívola*), i de Friedrich Torberg (*L'alumne Gerber*). Però en comptes d'escriure novel·les, la qual cosa hagués comportat alguna dosi d'imaginació i fantasia, va recórrer a la història per recuperar tot un passat pedagògic i aprofundir en el procés de l'escolarització des de finals de l'Antic Règim. De tal faisó que l'escola i el seu pensament, allò que l'envoltava ideològicament i socialment, era el que més l'importava.

En el fons, cal precisar que aquesta fenomenologia es va despertar en el cas del Jordi amb retard, no quan anava a l'escola, sinó anys més endavant. Ell ho explica d'aquesta manera:

«Recordo perfectament la primera època del franquisme i tot el que va representar. Jo diria, però, que malgrat el seu caràcter regressiu, el vaig viure sense adonar-me'n, segurament a causa de la meva joventut. Va ser anys més tard quan vaig comprendre la buidor, en tots els sentits, d'aquells anys».¹²

Fill d'una mare d'empenta que va educar tres fills, dos dels quals es van dedicar a la medicina, i d'un pare liberal que va militar a Acció Catalana, partit sorgit el 1922 d'una escissió de la Lliga que recollia una posició que emfatitzava el paper de la cultura va tenir la sort que fos educat en l'escola de Marcel·lí Antich, més coneguda popularment com l'Escola Catalana, la qual cosa el va introduir en el sentiment catalanista que era continuïtat en l'àmbit familiar. Anys més tard, i a través de la professora Gabriela Ossenbach, de la UNED, va poder conèixer l'empremta que havia deixat la família Antich a Costa Rica on es va exiliar

En sintonia amb el decurs del temps, Monés va copsar que l'escola —el lloc privilegiat de les seves recerques— posseïa vida pròpia, sempre dependent

¹² MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Els meus records, 1928-2012*, op. cit., p. 283.

dels vaivens de l'esdevenir, com a ell mateix li va passar en contrastar l'escola catalana, de Marcel·lí Antich, la senyoreta Minguela i el Sr. Coll, mestre de dibuix, enfront de l'ensenyament franquista que va rebre a partir de 1939. Som de l'opinió que aquesta vivència escolar, va significar una experiència cabdal en el seu itinerari personal, quelcom que també va passar a Albert Camus que va exaltar la figura del seu mestre, el Sr. Germain, poc després de recollir el premi Nobel de Literatura el 1957.

Des d'aquesta perspectiva, és palès que *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*, aparegut el 1977, constitueix una de les seves obres de referència.¹³ De fet, ens trobem davant d'una adaptació parcial de l'obra inèdita *Història de les idees i les institucions pedagògiques. Catalunya 1300-1938* que havia elaborat amb l'ajut de la Fundació Bofill. Amb el pas del temps, i en el meu paper de responsable de publicacions de la Societat Catalana de Pedagogia, vaig promoure i preparar l'edició del llibre *El pensament escolar a Catalunya, 1760-1845*, que va publicar aquella filial de l'Institut l'any 2009, amb una presentació del professor Martí Teixidó.¹⁴

Tot indica que l'escola fou un centre nuclear a partir del qual el Jordi Monés va entendre el procés educatiu, sempre amb el record dels seus anys escolars que van representar una mena de temps inicial, que calia recuperar per donar-ne testimoni, malgrat les decepcions que va tenir quan va arribar la democràcia i es va produir la funcionarització dels mestres i l'orientació de la política educativa.

Però la seva passió per la formació es va perllongar enllà de l'escola, encara que els anys escolars van marcar un punt d'inflexió en la seva biografia personal, i ben aviat va ser un assidu de l'Agrupació Excursionista, una mena de continuació de l'escola, de manera que es va familiaritzar amb l'entorn en contacte amb la natura. Aquest vincle, el va portar a presidir el Centre Excursionista de Badalona als anys seixanta, on va propulsar una intensa activitat no només esportiva (muntanya, escalada, espeleologia, etc.) sinó també de dinamització cultural, en mig de l'ambient eixorc del franquisme. Ara bé, tot i la importància del seu pas pel Centre Excursionista de Badalona i les Joventuts Musicals, cal destacar els actes que va liderar el 1968 en ocasió de

¹³ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*. Barcelona: La Magrana, 1977.

¹⁴ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *El pensament escolar a Catalunya, 1760-1845*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009.

la celebració de l'any Fabra, que va ser una de les empreses que més problemes governatius li van reportar per bé que la causa era justa i necessària.

He dit que Jordi Monés era un esperit noucentista, però algú em podria fer una objecció, més encara si tenim en compte que aquestes XXV Jornades d'Història de l'Educació, organitzades conjuntament pel Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social de la Universitat de Barcelona i la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, estan dedicades al tema central de la mar, que entronquen amb l'ideal del mediterranisme clàssic. Aquí podem assenyalar que la platja de Badalona era plena de guinguetes i cases de bany, entre les que personalment recordo alguns noms (Titus, La donzella de la Costa) i, passeig amunt, cap a Mongat però sense arribar-hi, la casa de banys Els Belluguets, amb les partides de takatà –que es diu que és l'únic esport que va néixer a Barcelona– i aquelles cordes lligades a una bota que surava en el mar, un sistema que no va servir perquè jo aprengué a nedar en aquella platja que a més s'enfonsava de seguida. Doncs bé, no fa la impressió que en Jordi Monés fos un home de platja, sinó més aviat de muntanya. Cal tenir en compte que des de la serralada de Marina, amb cims com la Coscollada de l'Amigó, a 466 metres sobre el nivell del mar, des del qual és possible observar el Pirineu oriental, presidit pel majestuós Puigmal. És a dir, en aquest sentit Jordi Monés va ser més modernista que no pas noucentista, amb tot –com no podia ser d'una manera– un xic romàntic, amb el retorn a la Mare Terra i l'exaltació de la naturalesa. No debades, l'any 1985 va publicar, conjuntament amb Josep Surroca autor dels dibuixos, i ell dels textos, un llibre sobre *Els masos de Sant Joan de les Abadesses*, bellament editat.¹⁵

Es pot afegir que la seva preparació en el terreny de les enginyeries, tèxtil i química, que li va conferir una visió pròpia de les ciències experimentals, també es palesa en la seva historiografia que sempre atén a la dada concreta, però sense caure en el parany del positivisme. D'aquí que el treball en arxius i biblioteques fou un dels nuclis del seu quefer historiogràfic, sempre clar i distint tal com es palesa en les diverses cronologies que va confeccionar, amb un esperit geomètric que provenia de la seva formació científica i que recorda la filosofia cartesiana, en consonància amb el seu gust per la cultura francesa. En aquest sentit, el llibre de Yvonne Turin *L'éducation et l'école en Espagne de 1874 à 1902, libéralisme et tradition*, aparegut el 1959 i traduït el 1967,

¹⁵ MONÉS, Jordi; SURROCA, Josep. *Els masos de Sant Joan de les Abadesses*. Girona: Canelles, 1985.

va influir en el nostre autor, més encara si tenim en compte que malgrat les dificultats que va tenir la historiadora francesa per accedir a diversos arxius (entre els que cal citar el del Ministeri a Alcalá de Henares i el de la Institución Libre de Enseñanza) va endinsar-se de manera pionera en la documentació que no havia estat estudiada sistemàticament des d'un prisma pedagògic, com la *Gaceta de Madrid*, el *Diari de Sessions* del Congrés dels Diputats i el *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*.¹⁶

Altrament, la seva preparació tècnica i exercici professional va facilitar que s'interessés per la formació professional i la història d'institucions com la Junta de Comerç, una peça clau del desenvolupament marítim i econòmic de la Catalunya moderna, sense perdre de vista la història de l'Escola Normal de Barcelona. A més, i gràcies als seus viatges pel món, també es va familiaritzar amb el món anglosaxó, i així dominava ambdues llengües (el francès i l'anglès) i les seves cultures respectives, una circumstància que va permetre que també fos un traductor excel·lent i així el 1966 va participar en la versió al castellà del llibre *Historia de la Educación* de Carroll Atkinson i Eugene T. Maleska.

Cal anotar que mogut pel seu tarannà científic, era capaç de baixar a Barcelona, per comprovar una data a la Biblioteca de Catalunya o en un altre arxiu. Altrament, Jordi Monés va partir d'una posició progressista i liberal, lluny de qualsevol escolàstica, fins i tot les estalinistes que tanta presència van tenir a la Catalunya de les acaballes del franquisme. Fou un il·lustrat i un lliurepensador gens volterrià, un esperit lliure, que només seguia la veu de la seva consciència i enteniment, observador sagaç, tal com corresponia a algú que s'havia format en el camp de les ciències experimentals i aplicades de les quals va transitar, com hem dit i repetit, a les ciències humanes i socials. Ell mateix es va auto-definir com un intel·lectual *engagé*, és a dir, compromès que mai va renunciar als seus ideals, perquè coneixia l'abast d'allò que va dir Jordi Carbonell: que la prudència no es faci traïdors, paraules pronunciades l'onze de setembre el 1976 a la Diada Nacional a Sant Boi de Llobregat, mots que Jordi Monés va tenir sempre presents.

Entre les persones que admirava cal destacar el nom de Frederic Godàs i Vila (1910-1997) i que havia militat en el BLOC (Bloc Obrer i Camperol) i més tard en el POUM, que li va causar un gran impacte. Veritablement, sentia una especial predilecció per Frederic Godàs, vinculat a la nissaga d'educadors del Liceu Escolar de Lleida, víctima de la barbàrie feixista, pel

¹⁶ TURIN, Yvonne. *La educación y la escuela en España de 1874 a 1902: liberalismo y tradición*. Madrid: Aguilar, 1967.

seu compromís polític i social, per haver estat un apòstol de l'educació en uns temps certament difícils per a la història del país. D'ell deia el següent, poc després de la seva mort esdevinguda el 1997, un fragment que va reproduir en la seves memòries:

«Vaig comprendre la profunditat de mires de molta gent del seu temps, un marxista que no corresponia als estereotips dels anys 60. Més aviat em recordava l'esperit de tolerància i de convivència, almenys teòric, dels homes i dones de la Segona República espanyola o de la Generalitat republicana. Caldria afegir-hi més coses, però. El Sr. Godàs no va renunciar, en cap moment, al seu esperit revolucionari, una revolució més aviat dels esperits que ha concretat en dos conceptes: llibertat individual i nacional, i justícia social, concepcions que ell pretenia fer efectives a partir de l'escola».¹⁷

D'alguna manera, salvant totes les distàncies, en aquest retrat que Jordi Monés va dibuixar del seu admirat Frederic Godàs també es pot aplicar a ell mateix. De fet, es podria dir que és una projecció, i, per consegüent, d'un pensament que havia de garantir la llibertat intel·lectual i nacional i, al seu torn, la justícia social, lluny de les propostes estalinistes que Khrusxov ja va criticar en el vigèsim Congrés del Partit Comunista de la URSS el 1956 i que ell mateix va veure en els països del teló d'acer, amb règims rígids dominats per la burocràcia de l'estat.

Entre les diverses virtuts de Jordi Monés cal destacar la seva humilitat inigualable, perquè lluny de les misèries universitàries acceptava atendre qualsevol persona interessada per l'educació i cultura del país. En puc donar fe, perquè molts dels meus alumnes van ser atesos pel Jordi Monés sense cap mena de restricció. Quan vaig preparar el número de la revista *Educació i Història* on se li va retre un homenatge l'any 2003, em va reconèixer que tot i que desconeixia moltes de les coses que allà es deien –per exemple, tot el moviment dels tallers d'història que havien sorgit a Anglaterra– sí que tenia la intuïció que alguna cosa com aquella devia produir-se en l'ambient exterior. De fet, ell mateix ho reconeix en les seves memòries, alhora que en copsar l'esperit d'una època (*Zeitgeist*) va facilitar que modernitzés els mètodes de la investigació historicoeducativa. Així, doncs, gràcies a les seves intuïcions i als contactes internacionals (Brian Simon, Wilhelm Frijhoff, Maurice De Vroede, Tina Tomassi, que juntament amb el Pere Solà, el van introduir en la

¹⁷ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Els meus records, 1928-2012*, op. cit., pàg. 270.

pedagogia llibertària, alhora que va rebre l'influx d'un pedagog marxista com Bogdan Suchodolski) podem afirmar que amb Jordi Monés la història de la pedagogia va esdevenir història social de l'educació.

No obstant això, Jordi Monés no va desqualificar la història de la pedagogia quan es bandeja a tort i a dret, cosa certament remarcable en aquests temps d'història post-social. Ell mateix va encunyar el sintagma de «pensament escolar» que es pot entendre com una mena de categorització de la seva història social de l'educació, centrada en l'evolució de l'escola i l'escolarització i, que a grans trets, es pot identificar amb un terme que evoluciona, de manera que el podem connectar amb la història conceptual i intel·lectual.

Des del meu punt de vista, Jordi Monés en encunyar el concepte «pensament escolar» donava un pas més enllà d'una estricta visió social de l'educació i assumia la tradició de la història de les idees pedagògiques (una expressió que es troba en els seus primers treballs), de manera que va bastir un model teòretic (i si es vol, epistemològic i, fins i tot, metodològic) en què no hi ha separació entre la realitat social i el marc ideològic, que a més estan connectats per l'escola i les altres institucions educatives, i així tot està en relació amb tot gràcies a un plantejament orgànic, global de les coses, i no gensmenys al doble moviment d'anàlisi i de síntesi que recorda el batec de sistole i diàstole de la vida humana en el seu esdevenir històric. Amb aquest enfocament, Jordi Monés no va caure en el materialisme històric, ni tampoc en el positivisme, menys encara en una pura història de les idees, perquè realitat i ideologia, món social i marc intel·lectual, es troben implicats en el «pensament escolar», una de les aportacions més reeixides, si més no pel que fa al seu plantejament historiogràfic. Hom pot inferir, doncs, que el seu realisme tenia un punt d'aristotelisme, en basar-se en l'observació dels fets, la qual cosa va significar que adoptés una actitud d'equilibri i equidistant respecte als extrems. D'aquí, doncs, que la seva fórmula de «pensament escolar» pugui ser considerada com una aportació cabdal, de primer ordre i que manté tota la vigència, amb vincles amb la història conceptual i social.

És hora de posar punt i final a aquest parlament. No hi ha dubte que Jordi Monés va ser un pioner, un investigador amb moltes intuïcions que tenia els ulls posats en el que succeïa enllà de les fronteres, compromès amb el seu país i la seva cultura, una persona oberta i tolerant, amic del diàleg i contrari a la polèmica, que treballava sense soroll, de manera pacient i continuada fins als darrers dies, que va deixar una forta impressió en tots aquells que vam tenir la sort de poder col·laborar amb ell. En fi, una persona excepcional al que hem d'agrair el seu magisteri, els seus treballs rigorosos i els seus dies d'estudi

pacient, i, el que no és menys important, el seu exemple d'humilitat d'una persona sàvia, sempre amb ganes d'aprendre, fins al punt que constitueix un model a seguir i a imitar, que seria bo que es perllongués en el temps a través –si més no– d'aquest premi que ara comença la seva singladura.

Gràcies, Teresa; gràcies, Kàtia, per haver estat sempre i en tot moment al seu costat, perquè sense vosaltres segur que la seva obra no hagués pogut ser tan extensa i, alhora, tan sòlida i proteica. Tot un referent que no només va vivificar amb les seves paraules i els seus pensaments la generació que va néixer després de la guerra civil, i a la qual pertanyo, sinó que el seu magisteri de ben segur es perllongarà en les noves fornades de joves estudiosos, recercadors en el camp de la història de l'educació, mereixedors d'aquest premi perquè si aconseguixen saber com el Jordi Monés i Pujol-Busquets seran, sense cap mena de dubte, esperits lliures que aspiraran a viure en un país lliure. Gràcies per la seva atenció.